

Sbírka soudních rozhodnutí

STANOVISKO GENERÁLNÍHO ADVOKÁTA
MACIEJE SZPUNARA
přednesené dne 16. července 2015¹

Věc C-74/14

**„Eturas“ UAB
„Freshtravel“ UAB
„Neoturas“ UAB
„AAA Wrislit“ UAB
„Visveta“ UAB
„Baltic Clipper“ UAB
„Guliverio kelionės“ UAB
„Baltic Tours Vilnius“ UAB
„Kelionių laikas“ UAB
„Vestekspres“ UAB
„Daigera“ UAB
„Feron“ UAB
„Kelionių akademija“ UAB
„Travelonline Baltics“ UAB
„Kelionių gurmanai“ UAB
„Litamicus“ UAB
„Megaturas“ UAB
„TopTravel“ UAB
„Zigzag Travel“ UAB
„ZIP Travel“ UAB
proti**

Lietuvos Respublikos konkurencijos taryba

[žádost o rozhodnutí o předběžné otázce podaná Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas (Litva)]

**„Hospodářská soutěž — Článek 101 odst. 1 SFEU — Jednotlivé prvky jednání ve vzájemné shodě —
Cestovní kanceláře a agentury používající společný počítačový rezervační systém —
Omezení maximální výše slev dostupné pro online rezervace — Zpráva systémového správce
oznamující toto omezení — Jednání ve vzájemné shodě — Příčinná souvislost mezi jednáním ve
vzájemné shodě a chováním na trhu — Důkazní břemeno — Presumpce neviny“**

I – Úvod

1. V často citované analýze „jednání ve vzájemné shodě“ ve smyslu čl. 101 odst. 1 SFEU soudce Vesterdorf vykonávající funkci generálního advokáta uvedl: „Jsem přesvědčen, že problém lze zredukovat na jednu otázku: kdy dochází k porušení práva?“².

¹ — Původní jazyk: angličtina.

² — Viz stanovisko ve věci Rhône-Poulenc v. Komise (T-1/89, EU:T:1991:38, s. 939).

2. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas (Nejvyšší správní soud Litvy) nastoluje podobnou otázku v situaci, kdy dochází ke zpochybnění platnosti rozhodnutí přijatého vnitrostátním orgánem pro hospodářskou soutěž po zjištění, že řada cestovních kanceláří koordinovala výši slev platnou pro své klienty.

3. Originalita případu spočívá v tom, že se důkazy o jednání ve vzájemné shodě váží hlavně k jednání třetí osoby, majitele a správce internetového rezervačního systému používaného zúčastněnými cestovními kanceláři, který zavedl technické omezení na výši slev a odeslal zprávu oznamující toto omezení. Předkládající soud má pochybnosti o tom, zda tyto důkazy splňují kritéria požadovaná k tomu, aby bylo konstatováno porušení čl. 101 odst. 1 SFEU.

II – Skutkový stav, řízení a předběžné otázky

4. Společnost „Eturas“ UAB je držitelem výlučných práv a správcem online cestovního rezervačního systému E-TURAS (dále jen „systém E-TURAS“).

5. Tento systém je řízen jediným administrátorem a lze ho integrovat do jednotlivých internetových stránek cestovních kanceláří, které získaly licenci od společnosti Eturas. Standardní licenční smlouva společnosti Eturas neobsahuje žádná ustanovení, která by umožňovala správci měnit ceny služeb poskytovaných cestovními kanceláři používajícími tento systém.

6. V roce 2010 zahájil Lietuvos Respublikos konkurencijos taryba (vnitrostátní orgán pro hospodářskou soutěž v Litvě, dále jen „Rada pro hospodářskou soutěž“) vyšetřování na základě informací získaných od jednoho z uživatelů systému E-TURAS s tím, že cestovní kanceláře distribuující organizované zájezdy si mezi sebou koordinují slevy nabízené spotřebitelům, kteří kupují zájezdy online prostřednictvím systému E-TURAS.

7. Toto šetření zjistilo, že nějaký čas před údajným omezením zaslal ředitel společnosti Eturas e-mail několika cestovním kancelářím a požádal je, aby hlasovaly o snížení výše slev ze 4 % na 1 – 3 %. Ačkoli spis obsahuje důkazy o tom, že jedna z dotčených cestovních kanceláří obdržela tento e-mail, neexistuje žádný důkaz o tom, zda ostatní cestovní kanceláře tento e-mail obdržely nebo na něj reagovaly.

8. Dne 27. srpna 2009 ve 12:20 bylo v systému E-TURAS nastaveno technické omezení, které omezovalo slevy dostupné při online rezervaci na 3 %.

9. Tomu předcházelo následující systémové oznámení (dále jen „systémové oznámení ze dne 27. srpna 2009“), které se objevilo již dříve tentýž den v poli „Informační vývěsky“ systému E-TURAS:

„Po posouzení prohlášení, návrhů a přání [...] vyjádřených cestovními kanceláři budeme umožňovat online slevy v rozmezí od 0 % do 3 %, které mohou být zvoleny individuálně [...] U cestovních kanceláří, které nabízejí slevy přesahující 3 %, budou tyto slevy automaticky [...] sníženy na 3 %. [...]“

10. Ředitel společnosti Eturas uvedl, že takovéto oznámení bylo zasláno všem cestovním kancelářím, které systém používají.

11. Možnost nabídnout další slevy pro jednotlivé klienty (například nabídkou věrnostního slevového kódu) nebyla omezena.

12. Šetřením se dále zjistilo, že většina cestovních kanceláří, které uplatňovaly výši slev nad 3 % před 27. srpnem 2009, poté snížila výši slev na 3 %. Několik cestovních kanceláří však již nabízelo nižší výši slev před 27. srpnem 2009 a ty pokračovaly v používání stejné nižší sazby. Některé cestovní kanceláře vůbec nenabízely služby prostřednictvím systému E-TURAS před 27. srpnem 2009. Jiné dotčené cestovní kanceláře neprodaly během období šetření žádný zájezd prostřednictvím systému E-TURAS.

13. V rozhodnutí ze dne 7. června 2012 Rada pro hospodářskou soutěž konstatovala, že 30 cestovních kanceláří včetně společnosti Eturas se od 27. srpna 2009 do konce března 2010 podílelo na praktikách narušujících hospodářskou soutěž, pokud jde o slevy vztahující se na rezervace přes systém E-TURAS.

14. Podle tohoto rozhodnutí začalo protiprávní jednání dnem, kdy se objevilo oznámení o snížení slev v systému E-TURAS a výše slevy byla omezena technickými prostředky. Tyto cestovní kanceláře si jakožto obezřetné hospodářské subjekty měly být vědomy tohoto omezení od tohoto data.

15. Rada pro hospodářskou soutěž má za to, že cestovní kanceláře, které používaly systém E-TURAS během příslušného období a které nevyjádřily žádné námitky, nesou odpovědnost za toto protiprávní jednání. Tyto kanceláře mohly důvodně předpokládat, že všichni ostatní uživatelé systému také omezí své slevy na maximálně 3 %. Podle ní se tedy vzájemně informovaly o slevách, které hodlají v budoucnu uplatňovat, a tím se nepřímou – formou implicitního či tichého souhlasu – dohodly na chování na příslušném trhu. Dále uvedla, že takové jednání ze strany cestovních kanceláří na příslušném trhu je třeba považovat za jednání ve vzájemné shodě. Rada pro hospodářskou soutěž rozhodla, že i když společnost Eturas nebyla aktivní na příslušném trhu, hrála roli při usnadňování protiprávního jednání.

16. Rada pro hospodářskou soutěž proto shledala, že společnost Eturas a dotyčné cestovní kanceláře porušily článek 101 odst. 1 SFEU, jakož i článek 5 Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas (zákon o hospodářské soutěži Litevské republiky), a uložila jim pokuty. Cestovní kanceláři, která poskytla Radě pro hospodářskou soutěž informace o protiprávním jednání, byla poskytnuta imunita před pokutou v rámci programu shovívavosti.

17. Žalobkyně v původním řízení napadly rozhodnutí Rady pro hospodářskou soutěž před Vilniaus apygardos administracinis teismas (Okresní správní soud ve Vilniusu). Rozsudkem ze dne 8. dubna 2013 tento soud tyto žaloby částečně potvrdil a snížil uložené pokuty.

18. Jak žalobkyně v původním řízení, tak Rada pro hospodářskou soutěž podaly odvolání k Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas.

19. Žalobkyně v původním řízení tvrdily, že se nedopustily jednání ve vzájemné shodě ve smyslu čl. 101 odst. 1 SFEU či vnitrostátního práva. Dotyčné cestovní kanceláře tvrdí, že jejich úmysl snížit slevy nebyl prokázán a že technické omezení bylo jednostranným aktem ze strany společnosti Eturas. Některé žalobkyně tvrdí, že systémové oznámení nečetly. Vzhledem k malému významu systému – příjmy z prodaných zájezdů přes E-TURAS představovaly zlomek jejich celkových příjmů (např. 0,12 %, 0,2 % či 0,0025 %) – cestovní kanceláře nesledovaly systém pozorně. Tvrdí, že systém používaly z důvodu jeho vhodnosti k online prodejům, že na trhu neexistují alternativní systémy a že náklady na rozvoj vlastních online systémů jsou přemrštěné. Slevy podle nich v zásadě nebyly omezeny, protože cestovní kanceláře mohly nadále uplatňovat dodatečné věrnostní slevy pro jednotlivé klienty.

20. Rada pro hospodářskou soutěž tvrdí, že systém E-TURAS sloužil žalobkyním jako nástroj ke koordinaci jejich činnosti a odstranil potřebu organizovat schůzky, neboť uživatelské podmínky systému jim umožnily dosáhnout „shodné vůle“ o omezení slev, aniž bylo zapotřebí přímých kontaktů. To, že se nepostavily proti omezení slev, se podle ní rovná jejich tichému souhlasu. Systém E-TURAS fungoval za jednotných podmínek a byl snadno rozeznatelný na internetových stránkách cestovních kanceláří, které obsahovaly informace o uplatňovaných slevách. Cestovní kanceláře se nepostavily proti

vytvořenému omezení, čímž si navzájem daly jasně najevo, že uplatňují omezené slevy, a eliminovaly tak nejistotu, pokud jde o výši slev. Žalobkyně měly podle ní povinnost být obezřetné a zodpovědné a nemohly ignorovat nebo přehlédnout oznámení týkající se praktik majících vliv na jejich hospodářskou činnost.

21. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas má pochybnosti, pokud jde o správný výklad čl. 101 odst. 1 SFEU a zejména pokud jde o nesení důkazního břemene pro účely použití tohoto ustanovení.

22. Předkládající soud uvádí, že tento aspekt je rozhodující při posouzení, zda Rada pro hospodářskou soutěž zjistila skutečnosti postačující k závěru, že došlo k porušení, a k určení okamžiku, od kterého má být vypočítána doba trvání protiprávního jednání. Z odůvodnění napadeného rozhodnutí vyplývá, že při zjišťování protiprávního jednání spoléhala Rada pro hospodářskou soutěž hlavně na systémové oznámení ze dne 27. srpna 2009. Ve skutečnosti tedy Rada pro hospodářskou soutěž uplatnila domněnku, že cestovní kanceláře, které obdržely oznámení, věděly nebo měly vědět o omezení.

23. Podle předkládajícího soudu lze na jedné straně tvrdit, že žalobkyně používaly systém E-TURAS společně s jinými soutěžiteli, a byly proto nuceny jednat s péčí a věnovat pozornost oznámením zaslaným prostřednictvím systému. Některé z nich skutečně připustily, že o omezení slev věděly a v praxi jej dodržovaly. Vezmeme-li v úvahu utajovanou povahu praktik porušujících hospodářskou soutěž, důkazy na základě systému by možná mohly být s ohledem na všechny okolnosti případu považovány za dostatečné. Na druhou stranu v případech porušení práva hospodářské soutěže platí presumpce neviny. V projednávaném případě neexistuje žádný důkaz o tom, že si žalobkyně skutečně přečetly systémové oznámení a byly si vědomy toho, že jde o činnost porušující právo hospodářské soutěže vyvíjenou ve vzájemné shodě všemi uživateli systému.

24. Předkládající soud se proto táže, zda by mohlo být pouhé oznámení o omezení slev zaslané systémem za okolností projednávané věci dostatečným důkazem pro tvrzení či domněnku o tom, že hospodářské subjekty, které se účastní systému, věděly nebo musely vědět o omezení výše slev, i když některé z nich tvrdí, že o omezení nevěděly, některé neměnily aktuální výši slev, nebo dokonce v relevantním období neprodaly žádné zájezdy prostřednictvím systému E-TURAS.

25. Za těchto okolností předložil Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas rozhodnutím ze dne 17. ledna 2014, došlým Soudnímu dvoru dne 10. února 2014, žádost o rozhodnutí o následujících předběžných otázkách:

- „1) Má být čl. 101 odst. 1 SFEU vykládán ve smyslu, že v situaci, kdy se hospodářské subjekty účastní společného elektronického informačního systému takového typu, jaký byl popsán v tomto případě, a kdy Rada pro hospodářskou soutěž prokázala, že se v systému objevila systémová zpráva o omezení slev a bylo zavedeno technické omezení pro stanovení výše slev, lze mít za to, že si tyto hospodářské subjekty byly nebo musely být vědomy existence této systémové zprávy v elektronickém informačním systému a tím, že neprojevíly námitky proti uplatnění takového omezení slev, vyjádřily svůj tichý souhlas s omezením cenových slev, a z tohoto důvodu by měly nést odpovědnost za jednání ve vzájemné shodě podle čl. 101 odst. 1 SFEU?
- 2) Pokud bude odpověď na první otázku záporná, jaké faktory by měly být zohledněny při zjišťování, zda hospodářské subjekty účastníci se společného elektronického informačního systému jednají za takových okolností, jaké nastaly v původním řízení, ve vzájemné shodě ve smyslu čl. 101 odst. 1 SFEU?“

26. Písemná vyjádření v projednávané věci předložilo několik žalobkyň v původním řízení³ – litevská a rakouská vláda, jakož i Komise. Některé ze žalobkyň v původním řízení⁴ – Rada pro hospodářskou soutěž, litevská vláda a Komise – přednesly ústní vyjádření na jednání konaném dne 7. května 2015.

III – Analýza

A – Úvod

27. Projednávaný případ poskytuje Soudnímu dvoru vzácnou příležitost vyložit pojem „jednání ve vzájemné shodě“ odděleně od souvisejících pojmů „dohoda“ nebo „rozhodnutí sdružení podniků“⁵.

28. Jako výchozí bod připomenutí judikatury Soudního dvora o jednání ve vzájemné shodě.

29. Článek 101 odst. 1 SFEU stanoví, že následující praktiky jsou zakázány jakožto neslučitelné se společným trhem – veškeré dohody mezi podniky, rozhodnutí sdružení podniků a jednání ve vzájemné shodě, které by mohly ovlivnit obchod mezi členskými státy a jejichž účelem nebo důsledkem je vyloučení, omezení nebo narušení hospodářské soutěže v rámci společného trhu.

30. Definice výrazů „dohoda“, „rozhodnutí sdružení podniků“ a „jednání ve vzájemné shodě“ mají ze subjektivního hlediska zachytit formy tajné dohody mající stejnou povahu, které se mezi sebou liší pouze svou intenzitou, a formy, ve kterých se projevují⁶.

31. Soudní dvůr několikrát uvedl, že koncept jednání ve vzájemné shodě se týká formy koordinace mezi podniky, která, aniž by byla dovedena do stadia, kdy dohoda byla řádně uzavřena, vědomě nahrazuje rizika hospodářské soutěže praktickou spoluprací mezi nimi⁷.

32. S ohledem na kritérium koordinace Soudní dvůr uvedl, že ustanovení Smlouvy týkající se hospodářské soutěže jsou založena na myšlence, že každý hospodářský subjekt musí nezávislým způsobem určovat zásady, které hodlá uplatňovat na trhu. Tento požadavek nezávislosti vylučuje jakýkoli přímý nebo nepřímý kontakt mezi hospodářskými subjekty, kterým podnik ovlivňuje chování jiných soutěžitelů na trhu nebo je informuje o svých rozhodnutích nebo úvahách o svém vlastním chování na trhu, pokud se v důsledku toho mohou aplikovat podmínky hospodářské soutěže, které neodpovídají obvyklým podmínkám dotčeného trhu⁸.

33. Podle ustálené judikatury jednání ve vzájemné shodě předpokládá, kromě vzájemné shody mezi dotýcnými podniky, i chování na trhu v návaznosti na tuto vzájemnou shodu a příčinnou souvislost mezi oběma skutečnostmi. Není-li prokázáno jinak, což musí učinit hospodářské subjekty, platí, že podniky, které se účastní na vzájemném ujednání a které zůstávají na trhu aktivní, zohledňují informace vyměňované s jinými soutěžiteli při určování jejich chování na tomto trhu, zvláště pokud jednají ve vzájemné shodě pravidelně po dlouhou dobu (dále jen „domněnka Anic“)⁹.

3 — „AAA Wrislit“ UAB, „Visveta“ UAB, „Baltic Clipper“ UAB, „Guliverio kelionės“ UAB, „Baltic Tours Vilnius“ UAB, „Kelionių laikas“ UAB, „Vestekspress“ UAB, „Kelionių akademija“ UAB, „Travelonline Baltics“ UAB a „Megaturas“ UAB.

4 — „AAA Wrislit“ UAB, „Vestekspress“ UAB, „Kelionių akademija“ UAB, „Travelonline Baltics“ UAB, „Visveta“ UAB, „Baltic Clipper“ UAB, „Megaturas“ UAB a „Keliautojų klubas“ UAB.

5 — Viz rozsudek ve věci T-Mobile Netherlands a další jako příklad předchozího takového případu (C-8/08, EU:C:2009:343).

6 — Viz rozsudek Komise v. Anic Partecipazioni (C-49/92 P, EU:C:1999:356, bod 131).

7 — Viz rozsudky Suiker Unie a další v. Komise (40/73 až 48/73, 50/73, 54/73 až 56/73, 111/73, 113/73 a 114/73, EU:C:1975:174, bod 26), a Komise v. Anic Partecipazioni (C-49/92 P, EU:C:1999:356, bod 115).

8 — Viz rozsudky Suiker Unie a další v. Komise (40/73 až 48/73, 50/73, 54/73 až 56/73, 111/73, 113/73 a 114/73, EU:C:1975:174, bod 174), a Komise v. Anic Partecipazioni (C-49/92 P, EU:C:1999:356, bod 117).

9 — Viz rozsudky Komise v. Anic Partecipazioni (C 49/92 P, EU:C:1999:356, bod 118 a 121), a Hüls v. Komise (C 199/92 P, EU:C:1999:358, bod 161 a 162).

34. Z judikatury může být vyvozeno, že „domněnku Anic“ – tj. domněnku o příčinné souvislosti mezi jednáním zúčastněných podniků ve vzájemné shodě a jejich chováním na trhu – lze použít i v případě jednoho kontaktu mezi soutěžiteli¹⁰.

35. Jak Soudní dvůr uvedl ve věci T-Mobile Netherlands a další, je to jak předmět vzájemné shody, tak podmínky trhu, které určují jak často, v jakém rozmezí a jakým způsobem se soutěžitelé navzájem kontaktují, aby dospěli ke vzájemné shodě svého chování na trhu. Jestliže totiž dotyčné podniky vytvoří kartelovou dohodu s komplexním systémem jednání ve vzájemné shodě, pokud jde o velké množství aspektů jejich chování na trhu, pak může být pravidelné navazování kontaktů po delší dobu nezbytné. Na druhé straně, pokud je cílem pouze společný postup na základě výběru ve vztahu k jednorázové změně v chování na trhu s odkazem pouze na jeden parametr hospodářské soutěže, jediná schůzka mezi soutěžiteli může dát vznik dostatečné základny, na které mohou realizovat protisoutěžní cíl, který zúčastněné podniky chtějí dosáhnout¹¹.

36. Stejně jako v případě protisoutěžní dohody navíc není třeba brát v úvahu konkrétní účinky jednání ve vzájemné shodě, jakmile se ukáže, že protiprávní jednání mělo za cíl vyloučení, omezení nebo narušení hospodářské soutěže¹².

B – Výklad článku 101 odst. 1 SFEU

37. Podstatou dvou otázek předkládajícího soudu, které navrhuji zkoumat společně, je, zda musí být čl. 101 odst. 1 SFEU vykládán v tom smyslu, že pojem „jednání ve vzájemné shodě“ se vztahuje na situaci, kdy několik cestovních kanceláří sdílí společný rezervační systém a správce tohoto systému oznámením informuje uživatele systému, že slevy platné pro klienty budou omezeny na jednotnou maximální výši, a toto oznámení je následováno technickým omezením volby výše slev.

38. Předkládající soud se pak táže, zda a pokud ano, za jakých podmínek mohou nést cestovní kanceláře, které se dovědí o této nedovolené iniciativě a nadále používají tento rezervační systém, odpovědnost za porušení čl. 101 odst. 1 SFEU.

39. Podle ustálené judikatury¹³ tvoří jednání ve vzájemné shodě tři prvky – zaprvé jednání ve vzájemné shodě mezi podniky, zadruhé chování na trhu a zatřetí příčinná souvislost mezi oběma skutečnostmi.

40. Projednávaná věc se týká především prvního z těchto prvků – jednání ve vzájemné shodě mezi podniky.

41. Je-li totiž jednání ve vzájemné shodě prokázáno, zbývající dva prvky – chování na trhu a příčinná souvislost – by nemělo být obtížné prokázat na základě skutkových okolností projednávané věci. V souladu s „domněnkou Anic“ lze konkrétní chování na trhu předpokládat u podniků, které se účastní na vzájemném ujednání a které zůstávají na trhu aktivní. Kromě toho lze v tomto případě chování na trhu vyvodit ze skutečnosti, že omezení výše slev bylo realizováno pomocí technických prostředků, a bylo proto automaticky používáno vůči všem cestovním kancelářím, které nadále používaly systém E-TURAS.

10 — V tomto smyslu viz výše uvedený rozsudek T-Mobile Netherlands a další (C-8/08, EU:C:2009:343, bod 59).

11 — Tamtéž, bod 60.

12 — Viz rozsudky Consten a Grundig v. Komise (56/64 a 58/64, EU:C:1966:41, bod 342); T-Mobile Netherlands a další (C-8/08, EU:C:2009:343, bod 29), a Dole Food and Dole Fresh Fruit Europe v. Komise (C-286/13 P, EU:C:2015:184, bod 127).

13 — Viz bod 33 tohoto stanoviska.

42. Podotýkám, že otázky položené vnitrostátním soudem se netýkají odpovědnosti samotné společnosti Eturas jakožto facilitátora kartelu. Soudní dvůr musí ještě rozhodnout, zda může odpovědnost za protiprávní jednání podle čl. 101 odst. 1 SFEU nést třetí osoba, která není aktivní na relevantním trhu, ale slouží pouze jako kartelový sekretariát. Tuto otázku nedávno řešil ve věci AC Treuhand v. Komise generální advokát Wahl, který dospěl k závěru, že čl. 101 odst. 1 SFEU se nevztahuje na odpovědnost čistě poradenské společnosti, která není přítomna na relevantním trhu či souvisejícím trhu¹⁴. Uvádím pouze, že projednávaná věc je odlišná od popsané situace, neboť společnost Eturas je smluvním partnerem všech dotčených cestovních kanceláří, s nimiž uzavřela licenční dohody, a je také podnikem působícím na trhu licencí pro online rezervační systémy, který souvisí s trhem služeb v cestovním ruchu.

43. V následující analýze se budu zabývat právními podmínkami pro vznik jednání ve vzájemné shodě mezi podniky a vezmu v úvahu i několik souvisejících otázek – údajné jednostranné chování třetí osoby, možnost dotčeného podniku distancovat se od protiprávního jednání a slučitelnost požadované míry důkazů se zásadou presumpce nevinny.

1. Jednání ve vzájemné shodě mezi podniky

44. Soudní dvůr dosud neměl příležitost objasnit okolnosti, za kterých může jednostranná komunikace vést k jednání ve vzájemné shodě mezi adresáty a odesílatelem.

45. Podle ustálené judikatury Tribunálu koncept jednání ve vzájemné shodě skutečně předpokládá existenci vzájemných kontaktů. Tato podmínka je splněna, jestliže jeden soutěžitel požaduje, aby mu jiný soutěžitel oznámil své úmysly nebo své budoucí chování na trhu, nebo jestliže to alespoň akceptuje¹⁵.

46. Dle mého názoru pojem „jednání ve vzájemné shodě“ opravdu implikuje reciprocitu. Koordinované jednání je nutně výsledkem konsensu¹⁶. Nicméně na míru formalizace tohoto konsensu by neměly být kladeny příliš přísné požadavky, jelikož by to ohrozilo univerzálnost, která je jednání ve vzájemné shodě vlastní.

47. Reciprocita by konkrétně měla stejnou měrou zahrnovat tichý souhlas.

48. Možnost dovodit, že byl dán tichý souhlas, a tedy prokázat existenci konsensu o spolupráci namísto soutěžení však závisí na kontextu komunikace.

49. Zprv, pokud podnik získá informace o nedovolené iniciativě a nepostaví se proti ní, jeho souhlas s touto iniciativou lze dovodit z absence odezvy za předpokladu, že jsou dány okolnosti k dosažení tichého konsensu. Absence protestu proti nedovolené komunikaci je postižitelná, protože za určitých okolností povede již to, že adresát nereagoval, druhou stranu či strany k domněnce, že se adresát hlásí k nedovolené iniciativě a bude se jí řídit¹⁷. Aby tedy bylo možné dovodit vědomou účast adresáta na jednání ve vzájemné shodě, kontext interakce musí být takový, že lze mít za to, že si je adresát vědom, že soutěžitel bude považovat jeho mlčení za souhlas a bude spoléhat na vzájemnou činnost, a to i bez adresátovy reakce.

14 — Viz stanovisko generálního advokáta Wahla ve věci AC-Treuhand v. Komise (C-194/14 P, EU:C:2015:350).

15 — Viz rozsudky v případech Cimenteries CBR a další v. Komise (T-25/95, T-26/95, T-30/95 až T-32/95, T-34/95 až T-39/95, T-42/95 až T-46/95, T-48/95, T-50/95 až T-65/95, T-68/95 až T-71/95, T-87/95, T-88/95, T-103/95 a T-104/95, EU:T:2000:77, bod 1849), a v případě BPB v. Komise (T-53/03, EU:T:2008:254, body 153 a 182).

16 — To platí také z čistě koncepčního hlediska, protože „spolupráce je [...] z podstaty věci vědomá činnost“; viz O. Black, *Conceptual foundations of antitrust*, Cambridge 2005, s. 142.

17 — V tomto smyslu viz rozsudek Aalborg Portland a další v. Komise (C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P a C-219/00 P, EU:C:2004:6, bod 82).

50. Zadruhé, pokud odesílatel informace není soutěžitel, nýbrž třetí osoba, taková interakce může vést k nekalým praktikám na horizontální úrovni mezi soutěžiteli pouze tehdy, pokud se má za to, že si adresát může být vědom, že informace předané třetí osobou pochází od soutěžitele nebo jsou alespoň rovněž sděleny soutěžiteli.

51. Za účelem prokázání existence jednání ve vzájemné shodě v takové situaci, jako je situace v původním řízení, která zahrnuje jak nepřímou komunikaci prostřednictvím třetí osoby, tak absenci výslovné odpovědi, musí být kontext interakce takový, že lze mít za to, že si je adresát vědom, že nedovolená iniciativa vychází od soutěžitele nebo je alespoň oznámena soutěžiteli nebo soutěžitelům, kteří budou spoléhat na vzájemnou činnost, a to i bez adresátovy reakce.

52. Je na předkládajícím soudu, aby zjistil, zda se taková právní analýza vztahuje na skutkové okolnosti projednávaného případu.

53. Předkládající soud by měl konkrétně nejprve ověřit, zda lze mít za to, že se dotčené podniky seznámily s ohledem na neobvyklý způsob komunikace s obsahem systémového oznámení ze dne 27. srpna 2009.

54. V tomto ohledu se předkládající soud táže, zda je možné mít za to, že uživatelé systému E-TURAS o systémovém oznámení věděli.

55. Podotýkám, že použití domněnky v právu hospodářské soutěže je oprávněné, pokud je dedukce vysoce pravděpodobná na základě běžných zkušeností a za předpokladu, že tato domněnka zůstává vyvratitelná¹⁸.

56. Pokud předkládající soud zjistí, že je s ohledem na vlastnosti rezervačního systému a délku trvání protiprávního jednání vysoce pravděpodobné, že by přiměřeně pozorný a obezřetný hospodářský subjekt věděl o systémovém oznámení a souvisejícím omezení, mohl by dojít k závěru, že vysoká pravděpodobnost tohoto závěru odůvodňuje použití vyvratitelné domněnky, podle níž se dotčené cestovní kanceláře dozvěděly o nedovolené iniciativě dne 27. srpna 2009. Zůstává zde možnost, že se určitý podnik nedozvěděl okamžitě o systémovém oznámení dne 27. srpna 2009, nebo za výjimečných okolností, že se to nedozvěděl vůbec. V takovém případě však musí domněnku vyvrátit dotčený podnik, který má nejlepší postavení k tomu, aby záležitost objasnil.

57. Aplikace důkazních domněnek vnitrostátními orgány je však záležitostí vnitrostátního práva, ledaže domněnka vyplývá z čl. 101 odst. 1 SFEU, jak je vykládán Soudním dvorem, a je tedy proto nedílnou součástí použitelného unijního práva¹⁹. Podle mého názoru nevychází důkazní domněnky vztahující se k zjišťování, zda lze mít za to, že podnik obdržel a přečetl si určité sdělení, z konceptu jednání ve vzájemné shodě ve smyslu vykládaném Soudním dvorem ani s tímto konceptem vnitřně nesouvisí, a proto jsou tyto domněnky záležitostí vnitrostátního práva.

58. Dále musí předkládající soud zjistit, zda je možné mít za to, že si podniky byly vědomy toho, že informace o omezení výše slev přišla od jejich soutěžitelů, nebo byla alespoň sdělena jejich soutěžitelům, a že je věrohodné, že tito soutěžitelé počítali se vzájemnou činností i bez výslovného souhlasu.

59. Podle mého názoru není způsob komunikace sám o sobě relevantní, a to zejména proto, že lze očekávat, že účastníci tajné dohody využijí možnosti, které nabízí pokrok v technologiích. Forma komunikace však může být významná při posuzování kontextu interakce.

18 — Viz body 97 až 99 tohoto stanoviska.

19 — V tomto smyslu viz výše uvedený rozsudek T-Mobile Netherlands a další (C-8/08, EU:C:2009:343, body 50 až 52).

60. V tomto ohledu nesouhlasím s názorem Komise, že lze považovat zaslání zprávy prostřednictvím pole informační vývěsky počítačového systému za rovnocenné s jinými metodami komunikace v obchodním světě, jako je účast na schůzce nebo výměna e-mailů. Oznámení správce systému nejsou obvyklým kanálem pro obchodní komunikaci. Podniky využívající stejný počítačový systém navíc nejsou partnery v obchodním dialogu – pojítka mezi nimi je zřetelně slabší než mezi podniky udržujícími kontakt prostřednictvím e-mailu nebo společných schůzek.

61. V tomto případě se však jeví, že je neobvyklý způsob komunikace kompenzován jinými okolnostmi.

62. Systémové oznámení ze dne 27. srpna 2009 obsahuje jasnou zprávu, kterou nelze chápat jinak než jako iniciativu směřující k účasti na nedovolené protisoutěžní činnosti. Lze to dovodit jak z textu tohoto oznámení, tak ze způsobu komunikace, která je současně určena všem soutěžícím používajícím systém E-TURAS. Tato iniciativa byla obzvláště věrohodná, protože vzešla od třetí osoby, která udržovala jakožto společný smluvní partner a správce společného rezervačního systému vztahy se všemi ostatními uživateli systému a měla k dispozici i technické prostředky k prosazení výsledku jednání ve vzájemné shodě. Použití těchto technických prostředků správcem systému je velmi efektivní praxe usnadňující jednání, což nepřímě dokazuje existenci vzájemné shody.

63. Podniky, které se dozvěděly o systémovém oznámení, si proto musely uvědomovat, že bez jejich urychlené reakce bude iniciativa automaticky a okamžitě realizována vůči všem uživatelům systému.

64. Dané omezení hospodářské soutěže je navíc zjevně horizontální. Používání jednotné maximální výše slev soutěžiteli vyžaduje vzájemnou důvěru a podnik se k takové iniciativě přidá pouze za předpokladu, že stejná omezení platí horizontálně i pro jiné soutěžitele. Dotčené podniky, které takové omezení akceptují, nejednají jako subjekty konkurenčního trhu. Žalobkyně proto podle mého názoru nemohou čerpat užitečnou analogii z judikatury Soudního dvora, která se týká specificky vertikálních omezení a podle níž v případě výrobce, který jednostranně zavede opatření omezující soutěž, neplatí, že v případě, že obchodní vztahy pokračují, že velkoobchodníci s tímto opatřením tiše souhlasí²⁰.

65. Na rozdíl od toho, co prohlašovaly žalobkyně na jednání, se navíc věc v původním řízení nepodobá tzv. hvězdicovitým dohodám, v jejichž rámci si mezi sebou soutěžitelé vyměňují informace prostřednictvím společného obchodního partnera ve vertikálních vztazích, jako například v případě komunikace mezi distributory prostřednictvím společného dodavatele²¹. Taková nepřímá výměna informací si vyžaduje další posouzení, pokud jde o stav mysli zúčastněných stran, neboť vyzrazení citlivých informací o trhu mezi distributorem a dodavatelem může být považováno za legitimní obchodní praxi. Na rozdíl od takových situací se projednávaný případ týká zprávy, kterou doručil všem dotčeným podnikům najednou jejich společný obchodní partner a kterou nebylo možné vzhledem k jejímu obsahu za žádných okolností považovat za součást legitimního obchodního dialogu.

66. Jelikož se údajné omezení týkalo jednorázové změny v chování na trhu s odkazem pouze na jeden parametr hospodářské soutěže, z hlediska rozsudku T-Mobile jediná interakce jasně postačovala k dosažení tohoto cíle²².

67. Za těchto okolností, které musí prokázat vnitrostátní soud, musí být podnik, který se dozvěděl o systémovém oznámení ze dne 27. srpna 2009 a nadále systém používal, od nedovolené iniciativy se veřejně nedistancoval a ani ji neoznámil správním orgánům, považován za účastníka této iniciativy, a tedy za subjekt, který se účastnil jednání ve vzájemné shodě.

20 — Viz rozsudky Bayer v. Komise (T-41/96, EU:T:2000:242, bod 173) a BAI a Komise v. Bayer (C-2/01 P a C-3/01 P, EU:C:2004:2, bod 141).

21 — Viz O. Odudu, „Indirect information exchange: the constituent elements of hub and spoke collusion“, *European Competition Journal* vol. 7 č. 2, s. 205.

22 — Viz bod 35 tohoto stanoviska.

68. Jelikož dotčené jednání ve vzájemné shodě představuje pokus ovlivnit volné určování cen, má navíc zjevně za cíl omezit hospodářskou soutěž.

69. Není proto relevantní, zda tato činnost skutečně měla protisoutěžní účinky na trhu.

70. Na rozdíl od tvrzení některých žalobkyň v původním řízení je irelevantní, zda dotyčná cestovní kancelář uplatňovala před zavedením omezení vyšší slevy nebo zda dotyčná cestovní kancelář ve skutečnosti prodala nějaké letní zájezdy přes systém E-TURAS poté, co bylo omezení zavedeno. Je rovněž irelevantní, že měly cestovní kanceláře nadále možnost uplatnit další slevy pro individuální klienty mimo systém E-TURAS. Toto omezení mohlo mít u každého podniku, který během příslušného období pokračoval v nabídce svých služeb na trhu přes systém E-TURAS, potenciální vliv na jeho chování na trhu, což postačuje k prokázání jeho účasti na protiprávním jednání.

71. Za okolností popsanych v předkládacím rozhodnutí tedy podle mého názoru musí nést podniky, které využívají společný rezervační systém, které se dozvěděly o nedovolené iniciativě oznámené v systémovém oznámení ze dne 27. srpna 2009 a které i nadále systém používaly, odpovědnost za účast na jednání ve vzájemné shodě.

2. Údajné jednostranné jednání třetí osoby

72. Několik žalobkyň v původním řízení ve svých písemných vyjádřeních tvrdí, že údajné protisoutěžní omezení je výsledkem jednostranného jednání společnosti Eturas.

73. Připouštím, že v případě nedovolené iniciativy oznámené třetí osobou, která je také podnikem působícím na souvisejícím trhu, bychom neměli vyloučit možnost přičíst výsledné omezení jednostrannému jednání této třetí osoby. Dle mého názoru by toto mohlo nastat v případě, že by bylo možné této třetí osobě, která jednala ve vlastním zájmu, připsat jak nedovolenou iniciativu samotnou, tak související jednání při její realizaci²³.

74. V projednávané věci však takové tvrzení podle všeho nevyplývá ze skutečností popsanych v předkládacím rozhodnutí.

75. Ačkoli se předběžná otázka týká pouze technického omezení provedeného společností Eturas dne 27. srpna 2009 a souvisejícího systémového oznámení, z předkládacího rozhodnutí jasně vyplývá, že těmto úkonům předcházely předběžné kontakty mezi společností Eturas a alespoň některými z dotčených podniků.

76. Zprvce systémové oznámení ze dne 27. srpna 2009 výslovně uvádí jako důvod pro kroky společnosti Eturas „posouzení prohlášení, návrhů a přání [...] vyjádřených cestovními kancelářemi“. Zadruhé z předkládacího rozhodnutí vyplývá, že před zavedením omezení výše slev zaslala společnost Eturas e-mail několika cestovním kancelářím a požádala je, aby hlasovaly o obecném snížení výše slev, a dotázala se také na konkrétní žádoucí výši slev, ačkoli neexistuje žádný důkaz – kromě jedné společnosti – o tom, zda dotyčné cestovní kanceláře tento e-mail obdržely nebo na něj reagovaly. Zatřetí ředitel společnosti Eturas dosvědčil, že provedl průzkum týkající se základní slevy pro online rezervace, ačkoli v pozdější fázi toto svědectví upravil.

23 — Uvedeme-li hypotetický příklad, pokud by se operátor online rezervace rozhodl omezit cenové podmínky pro podniky za pomoci systému a jednal by výhradně ve svém vlastním zájmu, například s cílem maximalizovat míru výnosů z provizí nebo omezit soutěž na trhu s rezervačními systémy, bylo by pro mě obtížné dojít k závěru, že se uživatelé systému zúčastnili horizontální tajné dohody jednoduše proto, že proti tomuto omezení neprotestovali. Podle mého názoru by bylo třeba takovou hypotetickou praxi posoudit jako řadu vertikálních dohod nebo jako jednostranné chování potenciálně spadající do působnosti článku 102 SFEU.

77. Podotýkám, že velmi důležitým faktorem v případech utajovaných protisoutěžních praktik je celkový pohled na důkazy. Důkazy, o které se správní orgán opírá, aby prokázal, že došlo k porušení čl. 101 odst. 1 SFEU, by nikdy neměly být posuzovány izolovaně, ale musí být posuzovány jako celek²⁴.

78. Ačkoli jsou tedy důkazy o předběžných kontaktech mezi cestovními kanceláři a společností Eturas částečné a některé z nich pouze nepřímé, nemohou být zcela vynechány z celého souboru důkazů použitého za účelem prokázání protiprávního jednání.

79. Ačkoli při jednání žalobkyně v původním řízení navrhovaly alternativní vysvětlení pro činnost společnosti Eturas, tj. že společnost Eturas jednala ve snaze udržet přitažlivost systému pro několik velkých cestovních kanceláří, toto vysvětlení nevylučuje tvrzení, že iniciativa vyšla od cestovních kanceláří samotných a Eturas jednala pouze jako figurka členů kartelové dohody, jak naznačují důkazy ve spisu předkládajícího soudu.

80. I pokud společný obchodní partner, který usnadnil vznik kartelu, jednal z vlastní iniciativy ve snaze posílit loajalitu svých klientů tím, že jim zajistí větší zisk díky omezení hospodářské soutěže, nevylučuje to odpovědnost členů kartelu, kteří tuto nedovolenou iniciativu mlčky schválili.

81. V projednávaném případě by to tedy i za předpokladu, že společnost Eturas jednala z vlastní iniciativy ve snaze zajistit loajalitu cestovních kanceláří používajících systém E-TURAS, nevylučovalo konstatování, že tyto cestovní kanceláře jednaly ve vzájemné shodě, protože činnost společnosti Eturas byla i v rámci tohoto alternativního vysvětlení motivována zájmy jejích klientů, kteří tuto iniciativu mlčky schválili.

3. Distancování se od jednání ve vzájemné shodě

82. S tím souvisí otázka týkající se možnosti dotyčných podniků distancovat se od protiprávního jednání.

83. Podle ustálené judikatury postačí k tomu, aby správní orgán prokázal účast podniku na kartelové dohodě, že se dotyčný podnik účastnil schůzek, na kterých byly uzavřeny protisoutěžní dohody, aniž by byl zjevně proti nim. Tento podnik pak musí předložit důkazy o tom, že jeho účast na těchto schůzkách neměla protisoutěžní motivaci, a to tak, že prokáže, že dal svým soutěžitelům najevo, že jeho účast na těchto jednáních byla v odlišném duchu od jejich²⁵.

84. Důvodem pro tuto zásadu je, že podnik, který se účastnil schůzky, na níž se od projednávaných záležitostí veřejně nedistancoval, dal ostatním účastníkům najevo, že souhlasí s tím, co bylo rozhodnuto, a bude se tím řídit. Strana, která mlčky schvaluje protiprávní iniciativu a nedistancuje se veřejně od jejího obsahu nebo ji neoznámí správním orgánům, účinně podporuje pokračování v protiprávním jednání a ohrožuje jeho odhalení. Tato spoluúčast představuje pasivní způsob účasti na protiprávním jednání, což může zakládat odpovědnost tohoto podniku²⁶.

24 — V tomto smyslu viz rozsudek *Imperial Chemical Industries v. Komise* (48/69, EU:C:1972:70, bod 68) a stanovisko generálního advokáta Vesterdorfa ve věci *Rhône-Poulenc v. Komise* (T-1/89, EU:T:1991:38, s. 954).

25 — Viz rozsudky *Komise v. Anic Participazioni* (C-49/92 P, EU:C:1999:356, bod 96), a *Aalborg Portland a další v. Komise* (C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P a C-219/00 P, EU:C:2004:6, bod 81).

26 — Viz rozsudek *Aalborg Portland a další v. Komise* (C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P a C-219/00 P, EU:C:2004:6, body 82 a 84).

85. Skutečnost, že se podnik neřídí výsledky těchto schůzek, neznamená, že bude zproštěn odpovědnosti, pokud se veřejně nedistancoval od toho, co na nich bylo dohodnuto. Role podniku v protisoutěžních intrikách navíc není relevantní pro založení jeho odpovědnosti a musí být vzata v úvahu pouze při posuzování závažnosti protiprávního jednání, pokud jde o stanovení pokuty²⁷.

86. I když se tato judikatura původně týká neúmyslné účasti na koluzní schůzce, může být podle mého názoru užitečně použita na okolnosti v projednávané věci.

87. Podnik používající online rezervační systém, který je využíván jako platforma pro protisoutěžní praxi, totiž může účinně využít dvě možnosti vyplývající z judikatury Soudního dvora a distancovat se tím od této praxe – může se veřejně distancovat od obsahu nedovolené iniciativy nebo ji oznámit správním orgánům.

88. Podotýkám, že by bylo zjevně nepřiměřené požadovat od podniku, aby vyjádřil svůj nesouhlas vůči všem účastníkům jednání ve vzájemné shodě. Zejména s ohledem na okolnosti projednávané věci je docela možné, že totožnost dotčených soutěžitelů nebylo možné okamžitě určit. Některé žalobkyně v původním řízení totiž tvrdily, že neznaly identitu ostatních uživatelů systému E-TURAS.

89. Nesouhlas však musí být zveřejněn jakýmkoli způsobem, který je pro dotčený podnik přiměřeně dostupný, tedy přinejmenším informováním správce systému, který oznámil omezení, a dalších podniků, jejichž totožnost může být známa.

90. Dotyčný podnik musí uvést s dostatečnou jasností svůj nesouhlas s touto iniciativou a svůj úmysl tuto praxi nedodržet. Je tedy například nedostatečné, pokud dotyčný podnik ignoruje komunikaci nebo instruuje své zaměstnance, aby tuto praxi nedodržovali. Nedostatečné by také bylo vyjádřit nesouhlas s praxí pouhým chováním na trhu – například, jak tvrdily některé žalobkyně v projednávané věci, poskytováním individuálních slev za účelem vyvážit obecné omezení. Bez veřejného odmítnutí totiž nelze takové jednání snadno rozlišit od pouhého podvádění ostatních členů kartelu.

91. Na druhou stranu – na rozdíl od názoru, který vyjádřila Rada pro hospodářskou soutěž na jednání – požadavek vyjádřit nesouhlas s omezením se nemusí rovnat povinnosti opustit online rezervační systém.

92. Souhlasím s tím, že dotyčný podnik by neměl pouze projevit svůj nesouhlas, ale musí také zaujmout nezávislé chování na trhu. V projednávané věci je součástí veřejného distancování se požadavek použít všechny přiměřené prostředky k tomu, aby toto omezení nebylo uplatňováno, jako je například informování klientů prostřednictvím svých internetových stránek, a pokud tyto prostředky nejsou účinné, hlášení správním orgánům. Tato povinnost nemůže zahrnovat požadavek ukončit obchodní vztahy se společností Eturas, protože to by mohlo cestovní kanceláři zavřít přístup k jinak legálnímu distribučnímu kanálu.

93. A konečně nesouhlas musí být vyjádřen urychleně a v každém případě v přiměřené lhůtě poté, co se podnik dověděl o nedovolené iniciativě. Pokud k tomu nedojde v přiměřené lhůtě, odpovědnost podniku bude založena od okamžiku, kdy se o této iniciativě dozvěděl, nebo od okamžiku, kdy se mělo za to, že se o ní dověděl.

27 — Viz rozsudek Aalborg Portland a další v. Komise (C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P a C-219/00 P, EU:C:2004:6, body 85 a 86).

4. Důkazní břemeno a presumpce nevinny

94. S ohledem na pochybnosti vyjádřené předkládajícím soudem bych rád uvedl několik závěrečných poznámek ohledně slučitelnosti důkazního břemena požadovaného za účelem prokázání jednání ve vzájemné shodě se zásadou presumpce nevinny.

95. Podle ustálené judikatury Soudního dvora se zásada presumpce nevinny, která je nyní stanovena v čl. 48 odst. 1 Listiny základních práv Evropské unie, vztahuje na řízení týkající se porušení pravidel hospodářské soutěže použitelných na podniky²⁸.

96. V rámci systému veřejného prosazování unijního soutěžního práva je Komise povinna předložit důkazy, které mohou právně dostačujícím způsobem prokázat skutečnosti zakládající protiprávní jednání v rozporu s čl. 101 odst. 1 SFEU. Komise musí v tomto ohledu předložit přesné a konzistentní důkazy²⁹. Má-li soud v tomto kontextu pochybnosti, musí být tato skutečnost ku prospěchu podniku, jemuž je určeno rozhodnutí, kterým se konstatuje protiprávní jednání³⁰.

97. Zásada presumpce nevinny však nevylučuje uplatnění vyvratitelné domněnky v právu hospodářské soutěže³¹.

98. Příklady takových domněnek zahrnují „domněnku Anic“ nebo domněnku, podle níž má mateřská společnost rozhodující vliv na obchodní politiku své 100 % dceřiné společnosti³². Soudní dvůr se rovněž drží zásady, že pokud Komise byla schopna prokázat, že se podnik zúčastnil jednání mezi podniky, které má zjevně protisoutěžní povahu, je na tomto podniku poskytnout další vysvětlení o obsahu těchto schůzek a vyvrátit zjištění Komise³³.

99. Tyto domněnky nepřenáší důkazní břemeno na příjemce rozhodnutí orgánu pro hospodářskou soutěž. Umožňují orgánu vyvodit určité závěry na základě běžných zkušeností³⁴. Výsledný závěr učiněný *prima facie* pak může být vyvrácen důkazy o opaku, jinak bude považován za dostatečný k unesení důkazního břemene, jež i nadále nese správní orgán. Využití takové domněnky je ostatně odůvodněno nutností zajistit *užitečný účinek* unijních pravidel hospodářské soutěže, protože bez ní by mohlo být prokazování protiprávního jednání v praxi nadměrně obtížné nebo nemožné.

100. Pokud tyto domněnky vyplývají z čl. 101 odst. 1 SFEU, jak je vykládá Soudní dvůr, a v důsledku toho tvoří nedílnou součást použitelného unijního práva, nevztahuje se na ně zásada autonomie vnitrostátního procesního práva³⁵, a jsou proto závazné pro vnitrostátní orgány při uplatňování unijní úpravy hospodářské soutěže³⁶.

28 — V tomto smyslu viz rozsudky Hüls v. Komise (C-199/92 P, EU:C:1999:358, body 149 a 150), a Montecatini v. Komise (C-235/92 P, EU:C:1999:362, body 175 a 176).

29 — Viz rozsudky Baustahlgewebe v. Komise (C-185/95 P, EU:C:1998:608, bod 58), BAI a Komise v. Bayer (C-2/01 P a C-3/01 P, EU:C:2004:2, bod 62), a E.ON Energie v. Komise (C-89/11 P, EU:C:2012:738, body 72 a 73).

30 — Viz rozsudek E.ON Energie v. Komise (C-89/11 P, EU:C:2012:738, bod 72).

31 — Analýza používání těchto domněnek v právu hospodářské soutěže, viz stanovisko generální advokátky J. Kokott ve věci T-Mobile Netherlands a další (C-8/08, EU:C:2009:110, body 89 až 93).

32 — Viz bod 33 tohoto stanoviska a rozsudek Akzo Nobel a další v. Komise (C-97/08 P, EU:C:2009:536, bod 60).

33 — Viz rozsudky Aalborg Portland a další v. Komise (C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P a C-219/00 P, EU:C:2004:6, bod 87), a E.ON Energie v. Komise (C-89/11 P, EU:C:2012:738, bod 75).

34 — Viz stanovisko generální advokátky J. Kokott ve věci T-Mobile Netherlands a další (C-8/08, EU:C:2009:110, bod 89), a Akzo Nobel a další v. Komise (C-97/08 P, EU:C:2009:262, bod 72).

35 — Podotýkám, že lze tvrdit, že vnitrostátní orgány jsou při uplatňování článků 101 SFEU a 102 SFEU obecně vázány judikaturou Soudního dvora týkající se procesních záruk souvisejících s právem na obhajobu v oblasti vymáhání soutěžního práva. Viz K. Kowalik-Bańczyk, *Prawo do obrony w unijnych postępowaniach antymonopolowych*, Varšava 2012, s. 546.

36 — V tomto smyslu viz výše uvedený rozsudek T-Mobile Netherlands a další (C-8/08, EU:C:2009:343, body 50 až 52).

101. Rada pro hospodářskou soutěž a předkládající soud mohou stejně tak v projednávané věci konstatovat, aniž poruší zásadu presumpce neviny, že podnik, který věděl o systémovém oznámení ze dne 27. srpna 2009 a nadále používal systém E-TURAS, mlčky souhlasil s nedovolenou iniciativou. Je na dotyčném podniku, aby předložil důkazy o tom, že projevil svůj nesouhlas s touto iniciativou, nebo dokázal, že jednání ve vzájemné shodě nemohlo potenciálně ovlivnit jeho chování na trhu.

102. Správní orgán ani vnitrostátní soud neobrací tímto konstatováním důkazní břemeno, což by bylo v rozporu s právem na obhajobu, ani nepomíjí presumpci neviny.

Závěry

103. Vzhledem k výše uvedenému navrhuji, aby Soudní dvůr odpověděl na otázky položené Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas následovně:

Článek 101 odst. 1 SFEU je třeba vykládat v tom smyslu, že pojem „jednání ve vzájemné shodě“ se vztahuje na situaci, kdy několik cestovních kanceláří a agentur používá společný online cestovní rezervační systém a správce tohoto systému informuje oznámením jeho uživatele, že na základě návrhů a přání dotyčných podniků budou slevy platné pro klienty omezeny na jednotnou maximální sazbu, a toto oznámení je následováno technickým omezením volby výše slev dostupných pro uživatele systému. Podniky, které se dozvědí o této nedovolené iniciativě a nadále využívají systém, aniž by se veřejně distancovaly od této iniciativy nebo ji oznámily správním orgánům, nesou odpovědnost za účast na tomto jednání ve vzájemné shodě.